

การสอนศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา  
ของประเทศไทย

The Teaching of Religion, Morality and Ethics  
in Thailand's Primary Schools

พุทธรักษ์ ปราบนอก

Puttharak Prabnok

สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

Department of Philosophy and Religion

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Faculty of Humanity and Social Science

Khon Kaen University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาของการสอนศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาของประเทศไทย โดยการศึกษาชั้นพื้นฐาน กำหนดให้นักเรียนต้องศึกษาประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม พบว่า แม้จะระบุว่าเป็นการสอนศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม แต่เนื้อหาเป็นเรื่องของศาสนามากกว่าศีลธรรมและจริยธรรม

คำสำคัญ การสอน, ศาสนา, ศีลธรรม, จริยธรรม, โรงเรียนประถมศึกษา

## Abstract

This paper explores the content of a subject named Religion, Morality and Ethics in primary schools in Thailand. According to Thailand's Basic Education Core Curriculum, primary school students are required to realize the story, importance and principles of Buddhism or the religion they are holding as well as to have faith in and adhere to the principles taught. It found that although the contents of religion, morality and ethics are expected to be seen in the subject, the largest portion of the teaching content is of the religion.

**Keywords:** Teaching, Religion, Morality, Ethics, Primary Schools

## บทนำ

ในยุคปัจจุบัน โลกมีความเจริญทางด้านวัตถุอย่างมาก คนในสังคมให้ความสำคัญต่อวัตถุภายนอกมากกว่าคุณค่าภายในจิตใจ ทำให้คนในสังคมแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาโดยปราศจากการใช้ปัญญาคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ พฤติกรรมของคนในสังคมอาจจัดแบ่งออกเป็นกระแสแห่งความอยากได้และกระแสแห่งความโกรธ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหามากมายขึ้นในสังคม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการขาดความสำนึกทางศีลธรรมของคนในสังคมนั่นเอง

ปัญหาสังคมดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้น สาเหตุปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ทำให้คนให้ความสำคัญต่อวัตถุมากขึ้นที่เรียกกันว่า สังคมบริโภคนิยม ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมโดยเฉพาะในเยาวชนอันเนื่องมาจากการอบรบขัดเกลาทางด้านจิตใจ และในบางกรณีก็ถูกละเลยโดยครอบครัวและสถานศึกษาในการปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรม จนทำให้เด็กขาดจิตสำนึกต่อหน้าที่ ขาดความรับผิดชอบชั่วดี ขาดการใช้สติพิจารณา ยังคิดและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกที่ไม่เหมาะสม จะเห็นได้จากปัญหาสังคมที่น่าตกใจ เช่น การฆ่ากันศพ การฆ่ายอกครัว การฆ่าบิดามารดา การข่มขืน การปล้นและฆ่าเจ้าทรัพย์ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดจิตสำนึกทางศีลธรรมและจริยธรรมทั้งสิ้น

หากจะกล่าวถึงวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว เราจึงมักจะมุ่งไปที่การให้การศึกษอบรมตั้งแต่ยังเด็ก เพราะเด็กเป็นไม้อ่อนดัดง่าย และเป็นอนาคตของชาติตามที่นิยมพูดกันเสมอ เมื่อไม่นานมานี้ สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) ซึ่งได้หมดวาระลงไปแล้ว ได้ทิ้งข้อเสนอการปฏิรูปประเทศเอาไว้ประการหนึ่ง คือ การเพิ่มวิชาจำพวกศาสนา คุณธรรม จริยธรรมและหน้าที่พลเมืองให้เรียนใน 2 คาบท้ายของการเรียนทุกวัน เพื่อมุ่งเน้นให้คนเป็นคนดี แสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนพวกนี้เชื่อว่า การเรียนวิชาศาสนา คุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมจะทำให้เด็กกลายเป็นคนดีมีคุณธรรม และเมื่อเติบโตมาก็จะเป็นคนดีมีคุณธรรมเช่นเดียวกัน

ในปัจจุบัน การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาได้กำหนดให้มีมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยเน้นให้เรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 15) นั้นอาจแสดงให้เห็นว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบการศึกษาของประเทศไทยเห็นว่าการศึกษาวិชาศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมมีความจำเป็นในฐานะวิชาที่จะพัฒนา นักเรียนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม และจริยธรรมได้ โดยวิชาที่กำหนดให้เรียนรู้ก็คือวิชา พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่นักเรียนนับถือ แต่โดยทั่วไปเนื้อหาที่เรียนก็จะเป็น พระพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ คำที่นิยมเรียกกันเสมอสำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ นี้ ก็คือ การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา จึงนำไปสู่ประเด็นที่ต้องการนำเสนอบทความนี้ จำนวน 3 ประเด็น คือ การสอนศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษาเป็นอย่างไร ศีลธรรมและจริยธรรมคืออะไร เนื้อหาของการสอนวิชา ศาสนาเป็นการสอนศีลธรรมและจริยธรรมหรือไม่

### การสอนศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่งให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมีมาตรฐานการเรียนรู้จำนวน 8 ด้าน โดยเฉพาะการเน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นั้น ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในสาระการเรียนรู้ที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม แบ่งมาตรฐานการเรียนรู้ออกเป็น 2 ประการ ดังต่อไปนี้

1. มาตรฐาน ส 1.1 ระบุไว้ว่า รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรม ของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 15) โดยได้กำหนดตัวชี้วัดในแต่ละชั้นปีของการศึกษาระดับประถมศึกษาไว้ จะนำเสนอรายละเอียดเฉพาะส่วนที่แตกต่างกันในแต่ละชั้นปีเท่านั้น ดังต่อไปนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สามารถบอกพุทธประวัติหรือประวัติของศาสดาที่ตน นับถือโดยสังเขป ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติ พระสาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด บอกความหมาย

ความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท 3 ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมที่ตนนับถือตามที่กำหนด เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพุทธศาสนา หรือพัฒนาจิตตามแนวทางศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 สามารถบอกความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัวและในโรงเรียนตามหลักศาสนา บอกชื่อศาสนา ศาสดา และความสำคัญของคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 สามารถอธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย บอกความหมาย ความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ และบอกชื่อ ความสำคัญและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อศาสนาวัตถุ ศาสนาสถานและศาสนาบุคคลของศาสนาอื่นๆ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สามารถอธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชน ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท 3 ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมที่ตนนับถือตามที่กำหนด ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัว โรงเรียนและชุมชนตามหลักศาสนา พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชาติได้อย่างสมานฉันท์ และอธิบายประวัติศาสดาของศาสนาอื่นๆ โดยสังเขป

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สามารถวิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักในการพัฒนาชาติไทย อธิบายองค์ประกอบและความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อการพัฒนาตนเองและสิ่งแวดล้อม

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถวิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ หรือความสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ วิเคราะห์ความเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา และหลักธรรมโอวาท 3 ใน

พระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมที่ตนนับถือตามที่กำหนด ขึ้นชมการทำความดีของบุคคลในประเทศตามหลักศาสนา พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือเพื่อแก้ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด อธิบายลักษณะสำคัญของศาสนาพิธีกรรมของศาสนาอื่นๆ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อเข้าร่วมพิธี

สรุปได้ว่า เนื้อหาของศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมที่ผู้เรียนระดับประถมศึกษาจะต้องเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน ส. 1.1 ได้แก่ พุทธประวัติหรือประวัติของศาสดาที่ตนนับถือโดยสังเขป แบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติ พระสาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักในการพัฒนาชาติไทย ความหมาย ความสำคัญและการเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักหลักไตรสิกขาและโอวาท 3 ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมที่ตนนับถือตามที่กำหนด สวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือพัฒนาจิตตามแนวทางศาสนาที่ตนนับถือ องค์ประกอบและความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ การปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อศาสนาวัตถุ ศาสนาสถานและศาสนาบุคคลของศาสนาอื่น ๆ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อการพัฒนาตนเองและสิ่งแวดล้อม และเพื่อแก้ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด ลักษณะสำคัญของศาสนาพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อเข้าร่วมพิธี

2. มาตรฐาน ส. 1.2 กำหนดไว้ว่า เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 15) โดยได้กำหนดตัวชี้วัดสำหรับระดับประถมศึกษาไว้ ดังต่อไปนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ต้องบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด หรือศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ และปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้อย่างถูกต้อง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ต้องปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมต่อสาวกของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนดไว้อย่างถูกต้อง และปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้อย่างถูกต้อง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ต้องปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมต่อสาวก ศาสนสถาน ศาสนวัตถุของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนดไว้อย่างถูกต้อง เห็นคุณค่าและปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้อย่างถูกต้อง และแสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สามารถอธิบายความสำคัญและมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด และปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้อย่างถูกต้อง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สามารถจัดพิธีกรรมตามศาสนาที่ตนนับถืออย่างเรียบง่าย มีประโยชน์และปฏิบัติตนถูกต้อง ปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและอธิบายประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมและมีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถอธิบายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในศาสนสถานและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด อธิบายประโยชน์ของการเข้าร่วมในศาสนพิธีกรรมและกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง และแสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 130-131)

สรุปได้ว่า มาตรฐาน ส 1.2 กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาต้องบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด หรือศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ เห็นคุณค่าและปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง อธิบายประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวก ศาสนสถาน ศาสนวัตถุของศาสนาที่ตนนับถือ สามารถอธิบายความสำคัญและมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ สามารถจัดพิธีกรรมตามศาสนาที่ตนนับถืออย่างเรียบง่าย

และมีประโยชน์ อธิบายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในศาสนสถาน มีมารยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดี

จะเห็นได้ว่า มาตรฐานการเรียนรู้ของสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ กล่าวคือ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาและศาสนาที่ตนนับถือ พุทธประวัติหรือประวัติศาสนาที่ตนนับถือ ประวัติพุทธสาวก หลักธรรมทางพุทธศาสนา 2 ประการ คือ ไตรสิกขาและโอวาท 3 หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ การสวดมนต์แผ่เมตตา การบริหารจัดการและเจริญปัญญา การปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ การปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเด็นที่จะนำเสนอต่อไปคือ ศีลธรรมและจริยธรรมคืออะไร เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ว่า การสอนเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาเป็นการสอนศีลธรรมและจริยธรรมหรือไม่

### ศีลธรรมและจริยธรรมคืออะไร

ก่อนจะวิเคราะห์ศีลธรรมและจริยธรรมที่ระบุไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ของการศึกษาระดับประถมศึกษาของไทย จะขอเสนอความหมายของคำสำคัญ คือ คำว่า ศีลธรรม และจริยธรรม เสียก่อน

คำว่า ศีลธรรม (morality) มาจากคำว่า ศีล แปลว่า ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล 5 ศีล 8, การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :1103) กับคำว่า ธรรม แปลว่า คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลมีธรรม; คำสั่งสอนในศาสนา เช่น ธรรมของพระพุทธเจ้า; หลักปฏิบัติในศาสนา เช่น ประพฤติธรรม; ความจริง เช่น ได้ดวงตาเห็นธรรม; ความยุติธรรม ความถูกต้อง เช่น ความเป็นธรรมในสังคม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 553) เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเข้า ศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบ, ศีลและธรรม, ธรรมในระดับศีล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :1103) หากดูจากคำจำกัดความดังกล่าว คนโดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่า ศีลธรรมเป็นหลักแห่งความประพฤติดีประพฤติดชอบอันเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนา

ส่วนคำว่า จริยธรรม มาจากภาษากรีกสองคำ ได้แก่ ศีลธรรม (ethikos or moral) กับ อุปนิสัย (ethos or character) ในที่นี้ จริยธรรม จึงหมายถึง ศีลธรรมกับอุปนิสัย รวมทั้งสิ่งที่มีคุณค่า หรือกฎแห่งความประพฤติของกลุ่มคนหรือบุคคล (Richard Gamer, 1975 : 610 อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2560 : 157) สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 219) จริยธรรมมาจากการผสมกับระหว่างคำว่า จริย หมายถึง ความประพฤติ กริยาที่ควรประพฤติ กับคำว่า ธรรม ที่หมายถึง คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง ดังกล่าวแล้ว ดังนั้น ตามความหมายโดยรวม จริยธรรมจึงเป็นกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือหลักการที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

ในบริบทของสังคมไทย คำจำกัดความของศีลธรรมยังผูกติดอยู่กับพระพุทธศาสนา บางท่านอธิบายว่า ศีลธรรม คือ ศีล + ธรรม ตามความหมายของพุทธศาสนาด้วยซ้ำ แต่คำว่า morality ไม่เกี่ยวกับศาสนา แม้ว่าอาจยอมรับคุณค่าบางอย่างที่ศาสนาบัญญัติไว้ก็ตาม หมายถึง สำนึกของมนุษย์ว่า สิ่งใดผิด สิ่งใดถูก และผิด-ถูกเพราะอะไร ดังนั้น ย่อมเห็นได้ว่า ในแต่ละสังคมและแต่ละยุคสมัย สำนึกนี้ย่อมไม่คงที่ แต่เปลี่ยนไปเรื่อยๆ ที่เคยสำนึกว่าถูก ในภายหลังก็อาจเห็นว่าผิด หรือที่เคยเห็นว่าผิด มาภายหลังก็อาจจะเห็นว่าถูกได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ : 2560)

คำว่า จริยธรรม ที่ใช้กันโดยทั่วไปมีอยู่ 3 อย่าง ซึ่งเกี่ยวข้องกัน ประการแรก ได้แก่ รูปแบบทั่วไปหรือวิถีชีวิต เช่น จริยธรรมของชาวพุทธหรือชาวคริสต์ ประการที่สอง กฎแห่งความประพฤติหรือประมวลหลักศีลธรรม (moral code or principle) เช่น จริยธรรมในอาชีพ หรือพูดว่า เป็นพฤติกรรมที่ไม่มีจริยธรรม ประการที่สาม ปรัชญาทางศีลธรรมหรือจริยธรรม ได้แก่ หลักการทางปรัชญาที่ว่าด้วยเหตุผลเกี่ยวกับการกระทำที่มีศีลธรรมหรือมีจริยธรรม เช่น ความคิดสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ (Raziel Abelson and Kai Nielsen, 1967 : 81-82 อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2560 : 158) จะเห็นได้ว่าจากทัศนะของชาวตะวันตก จริยธรรมมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต กฎแห่งความประพฤติและหลักการทางปรัชญาที่ว่าด้วยเหตุผลเกี่ยวกับการตัดสินใจกระทำว่ามีจริยธรรมหรือไม่

ตามทัศนะของสังคมไทยโดยทั่วไป จริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา ทั้งนี้เพราะ คำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนของศาสนาเพียงอย่างเดียว แท้ที่จริง จริยธรรมยังหยั่งรากอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณี และโดยนัยนี้ บางท่านเรียกหลักแห่งความประพฤติ อันเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนาว่า ศีลธรรม ดังนั้น ตามมุมมองของสังคมไทย คนที่มี ศีลธรรมและจริยธรรมก็คือบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนาโดยเฉพาะ พระพุทธศาสนา หากใครคนใดก็ตามปฏิบัติผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนทางศาสนา คนนั้นก็จะเป็นคนที่ขาดศีลธรรมและจริยธรรม ไม่ได้มีความหมายตามศัพท์ภาษาอังกฤษที่หมายถึงสำนึกชั่ว-ดีของมนุษย์

หากพิจารณาจากรูปศัพท์ภาษาบาลี-สันสกฤตและความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานแล้ว คำว่า ศีลธรรมและจริยธรรม มีความหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบ ศีลและธรรม หรือธรรมในระดับ ศีล นอกจากนี้ ตามความหมายในภาษาอังกฤษ ศีลธรรมยังมีลักษณะเป็นความสำนึก ชั่วดีที่เกิดขึ้นในภายในจิตใจของมนุษย์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำสอนทางศาสนา ส่วน จริยธรรมมีลักษณะเป็นข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้เพื่อให้มนุษย์ได้ประพฤติปฏิบัติตาม อาจเป็นจริยธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาหรือสังคมก็ได้ เพราะมีเช่นนั้น ก็คงไม่มีการใช้ คำที่แตกต่างกัน ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า คำทั้งสองใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน ศีลธรรม หมายถึง ความสำนึกชั่วดีที่มีอยู่ในจิตใจหรือสำนึกรู้ทางศีลธรรมยังไม่ได้ แสดงออกมาผ่านพฤติกรรม ส่วนจริยธรรม หมายถึง หลักปฏิบัติที่แสดงออกมาทาง พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงสำนึกดีทางจริยธรรม ซึ่งอาจเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาหรือสังคม ดังกล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ จะใช้คำว่าศีลธรรมและจริยธรรมรวมกัน เพราะทั้งสองคำมักใช้ควบคู่กันเสมอตามคตินิยมของสังคมไทย เช่นคำกล่าวที่ว่า คนมีศีลธรรมและจริยธรรม โดยไม่แยกแยะว่าศีลธรรมคืออะไร จริยธรรมคืออะไร แต่หมายถึงความดีงามหรือหลักปฏิบัติที่ทำให้เป็นคนดี

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยกำหนดให้มีสาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า การศึกษาเป็นการ อบรมให้คนมีศีลธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนา

ที่คนไทยส่วนใหญ่ในประเทศให้การยอมรับนับถือ จะเป็นการปลูกฝังศีลธรรม และ จริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี จึงเป็นประเด็นที่นำไปสู่การวิเคราะห์ว่า การเรียน วิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นการสอนศีลธรรม และจริยธรรมหรือไม่

### การสอนวิชาศาสนาเป็นการสอนศีลธรรมและจริยธรรมหรือไม่

สาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีคำสำคัญ 3 คำ คือ ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม นั้นหมายความว่าจุดมุ่งหมายของมาตรฐานการ เรียนรู้นี้ต้องการให้ผู้เรียนในระดับประถมศึกษามีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรมและ จริยธรรม หากพิจารณาจากคำสำคัญดังกล่าว เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาปรากฏชัดเจนมาก โดยเฉพาะการเน้นหนักไปที่การสอนพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และศาสนาอื่น ๆ ที่นักเรียนนับถือเป็นประเด็นรอง แต่เนื้อหาในส่วนที่เป็นศีลธรรมและจริยธรรมกลับ ไม่ปรากฏชัดเจน ประเด็นที่ต้องการนำเสนอและเป็นข้อสงสัยที่เกิดขึ้นเสมอจำนวน 2 ประเด็น คือ เนื้อหาของวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ครอบคลุมถึงศีลธรรม และจริยธรรมหรือไม่ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ในโรงเรียน เป็นการพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนหรือไม่

ประการแรก เนื้อหาของวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ครอบคลุมถึง ศีลธรรมและจริยธรรมหรือไม่ โดยจะพิจารณาจากเนื้อหาที่ระบุไว้ในมาตรฐาน ส 1.1 ที่กำหนดให้ผู้เรียนรู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น ๆ มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติ ตามหลักธรรม เพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และ มาตรฐาน ส 1.2 กำหนดให้เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนา ที่ตนนับถือ แต่เนื้อหาที่กำหนดให้ผู้เรียนรู้จะเป็นพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ตนนับถือมากกว่าจะมีหลักศีลธรรมและจริยธรรมแยกออกมาเป็นส่วนหนึ่งอีกต่างหาก เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติและประวัติศาสดาของศาสนาอื่น ๆ แบบอย่างการดำเนิน ชีวิตของพระสาวก ชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่าง ความหมาย ความสำคัญ และการเคารพพระรัตนตรัย ความหมายและความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์

ของศาสนาที่ตนนับถือ ศาสนพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ เหล่านี้ ไม่ได้มีนัยที่เกี่ยวข้อกับศีลธรรมและจริยธรรม เพราะมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าและความรู้พื้นฐานทางศาสนามากกว่า

ส่วนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 2 ประการ คือ ไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา (ที่.ปา.11/228/231, อ.จ.ติก.20/521/294 อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559 : 107) และโอวาท 3 ได้แก่ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ 'ความดี' ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ (ที่.ม.10/54/57, พ.ุ.ธ.25/24/39 อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559 : 97) หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ การเคารพ พระรัตนตรัย การสวดมนต์แผ่เมตตา การมีสติหรือการพัฒนาจิต การชื่นชมการทำ ความดีของตนเองและผู้อื่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดหรือศาสนสถาน การแสดง ตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ การปฏิบัติ ตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง ความสามารถในการ จัดพิธีกรรมตามศาสนาที่ตนนับถือ และการมีมารยาทความเป็นศาสนิกชนที่ดี หากพิจารณาตามคำจำกัดความของคำว่า จริยธรรมดังที่กล่าวไว้แล้ว ก็อาจจะ สงเคราะห์ได้ว่าเป็นหลักจริยธรรม เพราะมีลักษณะเป็นหลักแห่งความประพฤติ แต่ไม่ได้เป็นศีลธรรมตามความหมายของความสำนึกดีชั่ว แต่โดยทั่วไป คนในสังคม มักเข้าใจว่า หลักศีลธรรมจริยธรรมมีความหมายเหมือนกัน และต้องมาจากหลักคำสอน ทางศาสนาเท่านั้น การเรียนคำสอนทางศาสนาจะทำให้คนได้รับการกล่อมเกลาและ เป็นคนมีศีลธรรมจริยธรรมตามลำดับ

หากเราพิจารณาจากเนื้อหาที่มุ่งให้เรียนรู้จะเห็นได้ว่า ไม่มีกระบวนการปลูกฝัง ในเชิงจริยธรรม หรือศีลธรรมในส่วนของการรู้ผิดชอบชั่วดีหรือการตระหนักในคุณธรรม จริยธรรม อันเนื่องจากการเน้นให้มีความรู้และความเข้าใจเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มากกว่าศีลธรรมและจริยธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาของสาระการเรียนรู้ดังกล่าว มีความชัดเจนในที่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่ส่วนที่เป็นศีลธรรมและจริยธรรมยังไม่มี ความชัดเจนเพราะหลักปฏิบัติส่วนใหญ่ก็เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและศาสนาที่ตน นับถือเท่านั้น ไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับหลักศีลธรรมในฐานะจิตสำนึกชั่วดีในภายใน และหลักจริยธรรมอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีแต่วิถี

ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเป็นศาสนิกชนเท่านั้น ประเด็นนี้จึงสรุปได้ว่า วิชาวพระพุทธรศาสนาและศาสนาอื่น ๆ มีเนื้อหาที่เป็นศาสนามากกว่าส่วนที่เป็นจริยธรรมในฐานะหลักปฏิบัติที่ดิงามทางศาสนา แต่ไม่ครอบคลุมศีลธรรมในฐานะลำนิกิตัวในภายในที่ไม่เกี่ยวข้องกัศาสนาและจริยธรรมในฐานะหลักแห่งความประพฤติที่ดีของมนุษย์อันมีความหมายในแนวกว้างซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นหลักปฏิบัติในศาสนาเพียงอย่างเดียว

ประการที่สอง การเรียนการสอนวิชาพระพุทธรศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ในโรงเรียนเป็นการพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนหรือไม่ หากพิจารณาเฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธรศาสนาไม่รวมถึงหลักธรรมในศาสนาอื่น ๆ และยอมรับว่าศีลธรรม จริยธรรมในความหมายของหลักคำสอนในทางพระพุทธรศาสนาโดยไม่อาศัยศรัทธาในฐานะที่เป็นพุทธรศาสนิกชน รวมทั้งไม่แยกหลักคำสอนออกเป็นศีลธรรม จริยธรรมตามคำจำกัดความที่เสนอมานในเบื้องต้นนั้น และได้มองกระบวนการเรียนการสอน จะเห็นได้ว่า ไตรสิกขาที่สอนให้มีศีล สมาธิ และปัญญา และโอวาท 3 ที่สอนให้ไม่ทำความชั่วทุกอย่าง ทำแต่ความดี และทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นหลักปฏิบัติที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างแท้จริง เพราะไตรสิกขานับเป็นวิธีการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามทศณะของพระพุทธรศาสนาที่เน้นย้ำให้มนุษย์เป็นผู้มีศีล มีสมาธิอันเรื่องความสงบของจิตใจและมีปัญญาในการพิจารณาสรรพสิ่งตามความเป็นจริง หากทำได้เช่นนี้ย่อมเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐและทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างแท้จริง ส่วนโอวาท 3 ประการเป็นหัวใจของหลักคำสอนทางพระพุทธรศาสนา เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะหากทุกคนในสังคมไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดีและสามารถพัฒนาขัดเกลาจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ได้ก็ไม่ต้องมีความเดือดร้อนหรือความวุ่นวายที่เกิดจากพฤติกรรมไม่ดีของมนุษย์อีกต่อไป เพราะแต่ละคนมีความประพฤติอันประเสริฐแล้ว ดังนั้น เนื้อหาของหลักคำสอนทั้ง 2 ประการนั้น จัดเป็นศีลธรรมและจริยธรรมที่สำคัญที่สุดซึ่งมนุษย์ทุกคนมีและประพฤติปฏิบัติตามอันจะส่งผลให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิตและเป็นชีวิตที่ประเสริฐได้

ส่วนการเคารพพระรัตนตรัย การสวดมนต์แผ่เมตตา การมีสติหรือการพัฒนาจิต การชื่นชมการทำความดีของตนเองและผู้อื่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง ความสามารถในการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี แม้ส่วนใหญ่จะเป็นหลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ก็มีผลจำเป็นในฐานะหลักในการปฏิบัติตนในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชน เพราะส่วนใหญ่ประเทศไทยมีรากฐานวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตมาจากพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เขียนกล่าวว่า หลักคำสอนและหลักปฏิบัติต่าง ๆ ที่ระบุไว้ให้สาระการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถพัฒนาศีลธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้ ไม่ได้เป็นเพราะเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่มันคือหลักศีลธรรมจริยธรรมพื้นฐานที่มนุษย์ควรมีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ได้หมายความว่า หากไม่มีหลักศีลธรรมและจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น ๆ มนุษย์จะไม่สามารถมีสำนึกที่ดีได้ แต่วิเคราะห์ตามเนื้อหาในฐานะเป็นหลักปฏิบัติที่พัฒนาศีลธรรม จริยธรรมของที่มนุษย์เท่านั้น

ปัญหาของการพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนไม่ใช่เรื่องเนื้อหาหรือหลักธรรมทางศาสนาที่นำมาสอน แต่ปัญหาของการพัฒนาผู้เรียนอยู่ที่วิธีการสอน เพราะหลักธรรมเหล่านี้ถูกสอนในลักษณะการให้กำหนดจดจำหัวข้อธรรมได้มากกว่าจะสอนในลักษณะการปลูกฝังความเข้าใจว่า ทำไมจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมแต่ละข้อในหมวดธรรมนั้น ๆ กล่าวคือ ปราศจากการสอนแบบให้ตั้งคำถามหรือตั้งข้อสงสัย การสอนเช่นนี้นำมาสู่ความเบื่อหน่ายของผู้เรียนและความไม่ประสบความสำเร็จในการสอนวิชาศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมของผู้สอนในที่สุด เนื่องมาจากแนวคิดที่ว่า การรู้และจดจำหลักธรรมทางศาสนาได้จะนำไปสู่การเป็นคนมีคุณธรรมและจริยธรรมตามความเข้าใจของคนทั่วไป หรือแม้กระทั่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย จนกระทั่งมีคำกล่าวว่า การสอนศีลธรรมก็คือการสอนให้จำได้ว่ามีหลักธรรมอะไรบ้าง แต่นักเรียนไม่สามารถตั้งข้อสงสัยได้เลยว่า เพราะเหตุใดเราต้องปฏิบัติตามหัวข้อธรรมนั้น ๆ เมื่อปฏิบัติตามแล้วจะเกิดประโยชน์อย่างไร เราไม่ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านั้นได้หรือไม่ วิธีการเหล่านี้เป็นการสอนผู้เรียนได้ฝึกการใช้เหตุผลมากกว่าที่จะถูกสอนให้เชื่อโดยปราศจากข้อสงสัย ไม่ตรง

ตามพุทธประสงค์ที่ต้องการให้ชาวพุทธใช้ปัญญาหาเหตุผลเสียก่อนจึงจะเชื่อตามหลักคำสอนในกาลามสูตรนั่นเองกล่าวโดยสรุปก็คือ เนื้อหาของวิชาศาสนาเป็นเรื่องของการสอนให้เชื่อมากกว่าการสอนให้มีการใช้มีเหตุผลเชิงจริยธรรม หรือเป็นจริยธรรมที่ต้องเชื่อตามหลักการทางศาสนามากกว่าการวิเคราะห์หาค้นหาเหตุผลเชิงจริยธรรม

สิ่งที่นำเสนอในประเด็นที่สองนี้ก็เพื่อแสดงว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ สามารถพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของมนุษย์ได้ แต่วิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ในโรงเรียนอย่างที่เป็นอยู่ไม่สามารถจะพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนได้ อย่างไรก็ตาม ศีลธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนจะขึ้นอยู่กับการศึกษาที่โรงเรียนอย่างเดียวก็ไปไม่ได้ ต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว การขัดเกลาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับศีลธรรม จริยธรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น ผู้เขียนเพียงแค่นำเสนอปรากฏการณ์ในระบบการศึกษาชั้นพื้นฐานของไทยเท่านั้นในฐานะหนึ่งในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนศีลธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า การเรียนในโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียวเพียงพอหรือสามารถพัฒนาศีลธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้ แต่การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาที่ตนเองนับถือในสถานศึกษายังคงมีความจำเป็นอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนแม้กระทั่งคนที่อ้างว่าไม่มีศาสนาหรือไม่นับถือศาสนาใด ๆ ก็ยังคงมีหลักการบางอย่างที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจหรือเป็นหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม แม้หลักการนั้น ๆ จะไม่เรียกว่า ศาสนา ตามคำจำกัดความก็ตาม การเรียนรู้ศาสนาก็เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน ศาสนาเป็นนวัตกรรมสำคัญของมนุษย์ที่ทำให้แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แม้บางครั้งเราไม่สามารถให้เหตุผลต่อพฤติกรรมทางศาสนาของบุคคลบางกลุ่มก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้ก็สร้างอารยธรรมที่สำคัญให้แก่โลกดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

ขอตั้งข้อสังเกตว่า หากเราพิจารณาคุณลักษณะของผู้เรียนที่กำหนดไว้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก จำนวน 8 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์, ซื่อสัตย์สุจริต, มีวินัย, ใฝ่เรียนรู้, อยู่อย่างพอเพียง, มุ่งมั่นในการทำงาน, รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ (กระทรวง

ศึกษาธิการ, 2554, 8) จะเห็นได้ว่า เนื้อหาของวิชาศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมที่สอนอยู่ในโรงเรียนไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าว เพราะเป็นการสอนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และหลักธรรมบางประการของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ เท่านั้น จึงเป็นประเด็นที่น่าคิดว่า สาระการเรียนรู้ดังกล่าว ควรมีการสอนวิชา ศีลธรรมและจริยธรรมแยกออกมาต่างหากจากวิชาศาสนาหรือไม่ เมื่อแยกออกมาเป็นวิชาศีลธรรม จริยธรรมแล้วจะสามารถพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดีได้จริงตามที่ต้องการหรือไม่ เพราะมีหลายแนวความคิดที่ไม่เห็นด้วยกับการสอนในรายวิชาศีลธรรมและจริยธรรมหรือแม้กระทั่งการเพิ่มเวลาเรียนในรายวิชาดังกล่าวเพิ่มเติมอีกในแต่ละสัปดาห์อันเนื่องมาจากฐานความคิดที่ว่า ศีลธรรมและจริยธรรมไม่สามารถพัฒนาได้ด้วยระบบการเรียนการสอนในลักษณะของรายวิชาและการสอนที่เน้นการท่องจำดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ศีลธรรมและจริยธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ นั้นเป็นศีลธรรมในลักษณะที่ต้องเชื่อและทำตามดังที่นักปรัชญานิยมนิยามศีลธรรมในลักษณะแบบนี้ว่า ศีลธรรมแบบทาส ซึ่งก็เป็นลักษณะที่มีร่วมกันของหลายศาสนาในปัจจุบันนี้ที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์และตีงามของหลักศีลธรรมและจริยธรรมทางศาสนา จึงเป็นข้อสงสัยอยู่ว่า การเรียนรู้หลักศีลธรรมและจริยธรรมทางศาสนาในลักษณะดังกล่าวเป็นวิธีการพัฒนาศีลธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้จริงหรือไม่

ในกรณีที่มีการแยกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาออกจากหลักศีลธรรมและจริยธรรมดังกล่าว ควรกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนในแต่ละระดับชั้นในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานว่ามีคุณลักษณะเช่นไร ไม่ใช่รวมลงไว้ในสาระการเรียนรู้อันเดียวกัน แล้วก็ทักท้วงเอาว่า การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น ๆ นั้นคือการทำให้ผู้เรียนเป็นคนมีศีลธรรมจริยธรรมดังที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน แม้ผู้เรียนจะเห็นว่า การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ยังคงมีความจำเป็นในสังคมปัจจุบัน แต่การสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สังคมคาดหวังและใช้คำว่า ศีลธรรมและจริยธรรม ก็ควรจะมีการระบุคุณลักษณะดังกล่าวให้ชัดเจนและจัดกระบวนการเรียนการสอนที่นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าวอย่างจริงจังเช่นเดียวกัน ไม่ใช่เน้นการสอนแบบให้ท่องจำหลักธรรมทางศาสนาได้หรือที่เรียกว่า

การเรียนรู้แบบบูชาประเพณี แต่ไม่มีทักษะในการคิดและเหตุผลได้ว่า เพราะเหตุใด ตนเองจะต้องมีพฤติกรรมดังกล่าว ไม่ควรยึดติดว่า การเรียนการสอนวิชาศาสนาจะเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้อย่างที่เข้าใจในปัจจุบัน การสอนให้ผู้เรียนสามารถแสดงตั้งข้อสงสัยต่อสิ่งที่เรียน มีทักษะในการแสดงความคิดเห็นและสามารถสร้างเหตุผลได้ด้วยตนเองต่างหากที่ควรจะพัฒนาให้ผู้เรียนมีมากกว่าจะมีความสามารถในการรู้จำจำแต่ไม่สามารถให้เหตุผลต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือแสดงเหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด ๆ ได้

## สรุป

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทย รวมไปถึงการศึกษาด้วย จึงได้มีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แม้จะกำหนดกว้าง ๆ ว่า ศาสนา แต่โดยเนื้อหาที่คือพระพุทธศาสนานั้นเอง ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนรู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ เป็นศาสนิกชนที่ดี มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

เนื้อหาของวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้พื้นฐานทางศาสนามากกว่าหลักศีลธรรมจริยธรรม แม้จะมีเนื้อหาในส่วนที่เป็นการปฏิบัติตนในฐานะเป็นศาสนิกผู้รับถือศาสนา ๆ แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนในฐานะหลักศีลธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ เนื้อหาของศีลธรรมและจริยธรรมที่ระบุไว้ในสาระการเรียนรู้ก็เป็นหลักคำสอนทางศาสนามากกว่าจะมีความหมายของศีลธรรมและจริยธรรมในฐานะสำนึกที่ดีที่เกิดจากการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และไม่สามารถแยกให้เห็นชัดเจนว่าเนื้อหาส่วนใดเป็นศีลธรรม และเนื้อหาส่วนใดเป็นจริยธรรม เพราะมีการใช้คำทั้งสองรวมกัน

นอกจากนี้ การเรียนสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ก็ไม่ใช่ตัวชี้วัดว่า เราจะสามารถปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้

เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในลักษณะเชิงสังคม แต่เนื้อหาในที่เป็นศีลธรรมและจริยธรรม  
ยังมีความชัดเจนและเป็นเนื้อหาที่รวมอยู่ในหลักคำสอนทางศาสนาเท่านั้น การเรียน  
เน้นทักษะในการจดจำเนื้อหาทางศาสนามากกว่าจะเน้นทักษะในการคิดวิเคราะห์ที่  
เรียกว่า เหตุผลทางศีลธรรม จึงเป็นที่มาของประเด็นที่นำเสนอมาข้างต้นว่า เนื้อหาของ  
การสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ครอบคลุมถึงศีลธรรมและจริยธรรม  
หรือไม่ การสอนเนื้อหาดังกล่าวสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้หรือไม่  
ประเด็นที่จะขอนำเสนอทิ้งไว้เพื่อการพิจารณาต่อไป ก็คือ เราควรแยกการสอน  
วิชาศาสนาออกจากการสอนศีลธรรมและจริยธรรมได้หรือไม่ ศีลธรรมและจริยธรรม  
ในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือควรจะเป็นศีลธรรม  
จริยธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาได้หรือไม่

## เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- \_\_\_\_\_. (2544). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2560). **คุณธรรม จริยธรรม กับศีลธรรมจากมุมมองปรัชญา**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2560). **ศีลธรรมใหม่**. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2560, จาก[https://www.matichonweekly.com/featured/article\\_52348](https://www.matichonweekly.com/featured/article_52348). (2006).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). **ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ : เซ็นจูรี.

- สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2542). **สรุปผลการวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.
- \_\_\_\_\_. (2548). **รายงานการวิจัย การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.